

Käytännön esimerkkejä aikuisopiskelijoiden osallistumisesta opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen

Käytännön opetustyössä toimivilta henkilöiltä tulee nykyisin pyyntöjä ”saada esimerkkejä jostain erilaisesta tavasta pitää luentoja aikuisille”. Eli kouluttajat toivovat uusia virikkeitä opetuksen toteutukseen. Viime aikoina on myös keskusteltu erilaisista opetusmalleista, jotka eivät suinkaan ole kaikille kouluttajille tuttuja. Puhutaan, esimerkiksi virikemallista ja humanistisesta lähestymistavasta opetuksessa. Viimeksi mainitusta mallista käytetään myös nimitystä opiskelijakeskeinen malli. Käytetyt nimikkeet eivät ole yksiselitteisiä, eivätkä kaikkien hyväksymiä.

Artikkelini tarkoituksena on saada aikaan keskustelua erilaisista malleista, joita käytetään aikuiskoulutuksessa suunniteltaessa ja toteutettaessa opetusta yhteistyössä opiskelijoiden kanssa. Kouluttajat voisivat näin saada uusia virikkeitä käytännön työhönsä.

Johdannoksi

Aikuisopiskelijoiden ominaisuuksia eritellessä tuodaan esille mm. seuraavia piirteitä: Aikuisopiskelijat aloittavat opiskelunsa usein tavoitetietoisina. Mikäli opetuksen tavoitteet, sisällöt ja menetelmät eivät vastaa opiskelijoiden odotuksia, seuraa tästä opiskelumotivaation lasku. Myös aikuisten itsenäisyys ja vastuu sekä rikas elämän- ja työkokemus vaikuttavat opetustilanteessa. Opetusjärjestelyjä tarkasteltaessa ehdotetaan mainittujen piirteiden huomioon ottamista mm. seuraavasti: Keskustellaan opiskelijoiden kanssa opetuksen tavoitteista. Siirretään suunnittelu- ja toteutusvastuuta opiskelijoille (ks. esim. Ekola ja Vaherva 1976. Aikuisopetusopas). Yksilön osallistumisen yhteistoimin tapahtuvaan koulutusohjelman suunnitteluun, on todettu johtavan ai-

kuiskoulutukseen, joka on joko oppijakeskeistä tai ongelmakeskeistä. Tämän tyyppisiä esi-tyksiä löytyy useista eri lähteistä.

Aikuisopiskelijoiden tavoitetietoisuus ja halu kontrolloida elämänsä on johtanut kouluttajat ajattelemaan kysymystä, kuinka aikuisopiskelijoille voisi tarjota opetuksessa sellaista aineistoa, jota he haluavat, josta he ovat kiinnostuneita. Tietoa pitäisi lisäksi voida soveltaa käytännön työelämässä. Toisaalta taas kysymys siitä, miten tarjota opetuksessa ainesta, jota opiskelijat haluavat, johtaa kysymykseen, miten kouluttaja voi tarjota tietoa, jota aikuisopiskelijat tarvitsevat.

Lisäksi opiskelijat kysyvät usein, missä käytännössä näkyvät ne teoriassa esitetyt periaatteet, joissa painotetaan aikuisopiskelijoiden erityispiirteiden huomioon ottamista opetuksessa. Mikäli, esimerkiksi yhteissuunnittelu jää pelkäksi teoriaksi, on tilanne opiskelijoiden kannalta turhauttava.

Edellä esitetyt ajatukset ovat osaltaan johtaneet artikkelin kirjoittajan kokeilemaan yhteissuunnittelua aikuisten opettamisessa. Seuraavassa tarkastellaan esimerkkien avulla koulutustilaisuuksia, jotka on suunniteltu ja toteutettu yhteistyössä osallistujien kanssa. Esimerkit tarjonnevat lähtökohdan keskustelulle.

Ensimmäinen esimerkki käsittelee kahden viikon aikana järjestettyä Opetuksen suunnittelun ja toteutuksen kurssia lääkäreille. Tarve kurssin järjestämisestä oli tullut kohderyhmän aloitteesta saada ohjeita käytännön opetustyöhön. Osallistujilla oli usean vuoden työkokemus opetuksesta.

Toinen esimerkki on luentosarjasta, joka käsittelee aikuisten oppimista. Tästä esitetään kaksi eri toteutusta. Opiskelijat olivat korkeakouluopiskelijoita. Ryhmille oli tyyppillistä aikuisopetuksessa tuttu asia — heteorgeenisuus.

Käytännön esimerkit

Esimerkki 1

Eräälle lääkiriryhmälle järjestettiin kurssi, jonka aiheena oli opetuksen suunnittelu ja toteutus. Tarkoituksena oli saada käytännön opetustyöhön (lääkärikoulutuksessa) soveltuva tietoa aiheesta. Kurssin ajoitus oli päätetty etukäteen siten, että ensimmäisellä viikolla käytettiin kolme iltapäivää asioiden teoreettiseen pohdiskeluun ja seuraavalla viikolla oli myös kolmena iltapäivänä harjoituksia, joissa käytettiin apuna kuvanauhoituksia (yhteensä kurssin kesto oli 20 tuntia). Toivomus kurssin järjestämisestä oli tullut siis kohderyhmän aloitteesta.

Tällaisissa tapauksissa kouluttaja on usein sen ongelman edessä, ettei tunne osallistuvan ryhmän käytännön työn problematiikkaa. Lisäksi lyhyt koulutusaika edellyttää kiinteästi tavoitteen mukaista opetusta. Valmiin, kouluttajan suunnitteleman opetuksen tarjoaminen ei aina vastaa ryhmän tarpeita. Varsinkaan kun ei ole kyseessä pelkkien yleisten periaatteiden tarjoaminen, vaan koulutettavien toivomuksena on ollut saada juuri heidän omaan työhönsä soveltuva tietoa.

Tässä esimerkissä käsitellään vain ensimmäisen viikon (teoria osuuden) suunnittelua ja toteutusta. Ensimmäisellä kokoontumiskerralla osallistujat jakaantuivat kolmeen ryhmään, lähinnä sen perusteella, millaisessa opetustyössä he toimivat. Ryhmät kartoittivat lehtiötäuluille niitä opetustyössä esille tulevia tilanteita, joita he halusivat kurssilla käsiteltävän. Tuotokset koottiin, ja niiden pohjalta laadittiin yhteistyössä kurssille päiväkohtaiset tavoitteet ja sisällöt.

Opetus toteutettiin siten, että kouluttajat, joita oli kaksi, pitivät kunakin päivänä sovi- tuista aiheista ensin alustuksen. Tämän jälkeen pyrittiin yleiskeskustelussa soveltamaan teoria osallistujien opetustyöhön sekä löytämään ratkaisuja ja uusia ehdotuksia opetustilanteisiin. Kurssilaiset esittivät myös omia kokeilujaan ja kokemuksiaan käsitellystä aiheesta.

Palautteen perusteella kurssi lienee vastaan- nut osallistujien tarpeita. Suunnittelu tuntui onnistuneelta, johon luonnollisesti vaikutti se, että osallistujilla oli runsaasti kokemuksia ope- tustehtävistä. Näin ollen he pystyivät hyvin tuomaan esille ne keskeiset alueet, jotka tun- tuivat ongelmallisilta työssä. Yleiskeskustelusa kurssilaiset esittivät erilaisia malleja monen tilanteen ratkaisemiseksi, koska he olivat use- alta eri klinikalta, joissa opetusta oli toteutettu eri tavoilla. Kokemusten vaihto tuntui olevan kurssilaisista erittäin hedelmällistä.

Kouluttajille tällainen toteutus asetti omia vaateitaan. Koska kurssi oli perättäisinä päivi-nä, oli lyhyessä ajassa valmistettava alustukset toivotuista sisältöalueista. Asiaa helpotti se, että kouluttajia oli kaksi, joten alueet voitiin jakaa sen perusteella, minkä kouluttajat koki- vat ”vahvimaksi” alueeseen. Myös yhteis- opetusta toteutettiin. Usein tuntui kuitenkin siltä, että alustukset jäivät hyvin teoreettiselle tasolle, sillä ne eivät aina sisältäneet osallistu- jien mielestä suoraan sitä tietoa, mitä he odot- tivat. Syynä tähän oli mm. se, että lääkärikou- lutuksessa jotkut opetusmuodot, esimerkiksi seminaariopetus, poikkeavat ns. tavanomai- sesta opetuksesta. Kuitenkin nämä alustuksis-

sa olleet puutteet voitiin korvata yleiskeskustelussa. Ehkä kouluttajien esittämät ajatukset antoivat osaltaan myös uusia virikkeitä. Kursin jälkeen totesimme, että mikäli etukäteen olisimme käyneet seuraamassa lääkärikoulutuksen joitakin käytännön opetustilanteita, olisi meillä kouluttajilla ollut selkeämpi kuva käytännön tilanteista.

Esimerkki 2

Erällä 20 tunnin luontosarjalla aikuisten oppimisesta on yhteissuunnittelun tuloksena syntynyt kaksi erilaista mallia opetuksen toteutuksesta. Ryhmät ovat olleet korkeakouluopiskelijoita, jotka opiskelevat aikuiskasvatusta aineopintojen vaiheessa. Ryhmille oli tyypillistä, että ne olivat hyvin hererogeenisia, pääaineopiskelijoita ilman työkokemusta ja opiskelijoita, joilla on ammatillinen koulutus sekä usean vuoden työkokemus. Opiskelijamäärä on kummallakin kerralla ollut noin 20.

Ryhmä I

Opetus toteutettiin siten, että jokaisen tunnin alussa opettaja piti lyhyen alustuksen valitusta sisältöalueesta. Tämän jälkeen opiskelijat jakaantuivat pienryhmiin, joiden tehtävänä oli opettajan antamien kysymysten avulla soveltaa alustuksessa esitettyä teoriaa käytäntöön. Opiskelijoilla oli tiettyjä aiheita käsiteltäessä mahdollisuus tehdä etukäteen, esimerkiksi haastatteluja, jotka käsiteltiin tunnilla. Näistä sovittiin opettajan kanssa luontosarjan alussa.

Tämä toteutus vaatii aikaa. Mikäli se toteutetaan lyhyen luontosarjan puiteissa usean sisältöalueen kohdalla, saattaa käsittelystä tulla liian pintapuolinen. Ryhmissä pohdituista asioista tulee esille uusia asioita, ja käsittely leviää (kuten minulle kävi) helposti liian laajaksi. Toteutus lienee käyttökelpoinen, kunhan opettaja ”pitää langat käsissään”. Opiskelijoilta vaaditaan aihealueiden tuntemusta jossain määrin.

Ryhmä 2

Toisen ryhmän kohdalla valittiin käsiteltäviksi alueiksi, edellisestä kokemuksesta oppineena, neljä sisältöaluetta, joita kutakin käsiteltiin neljän tunnin jakso. Opiskelijat tutustuivat etukäteen kuhunkin aihealueeseen lukemalla opettajan osoittaman etukäteismateriaalin. Tunnit alkoivat opettajan esityksellä aiheesta, jonka jälkeen seurasi joko porinaryhmäkeskustelu tai yleiskeskustelu tai molemmat. Tarkastelun kohteeksi voitiin vielä ottaa

(porinaryhmän tai yleiskeskustelun jälkeen) aihe, jota syvennettiin tarkemmin.

Luontosarjasta saatu palaute oli suhteellisen positiivista. Myönteisenä koettiin, että pienryhmissä myös hiljaiset opiskelijat saattoivat sanoa mielipiteensä. Lisäksi muutamat opiskelijat innostuivat jatkamaan itsenäisesti tiettyjen aihealueiden opiskelua. Ongelmaksi muodostui kuitenkin etukäteismateriaali, ja sen lukeminen ennen aiheen käsittelyä. Opettajan olisi pitänyt valita materiaali siten, että se olisi ollut helposti kaikkien saatavilla. Luonnollisesti jotkut opiskelijat eivät lukeneet materiaalia. Arvioinnissa opiskelijat olivat sitä mieltä, että osoitettuun kirjallisuuteen olisi kuitenkin kannattanut paneutua, jolloin aiheeseen syventyminen olisi helpottunut

Lopuksi

Edellä esitetyt kokeilut eivät suinkaan sovelu kaikkiin opetustilanteisiin. Mallit eivät myöskään ole uusia, vaan monen kouluttajan kokeilemia. Esimerkeissä suunnittelua helpotti se, että osallistujilla oli sisältöalueista etukäteistietoa. Yhteissuunnittelussa kouluttajan on huolehdittava siitä, että opetettavat asiat kattavat aihealuetta.

Opiskelijat ovat esittäneet usein, että on vaikea osallistua suunnitteluun, koska ”siihen ei olla totuttu”, ”ei osata sanoa, mitä halutaan, koska opetettavaa aluetta ei tunneta täysin” ja ”lyhyessä ajassa on vaikea suunnitella, se vaatisi pitkän prosessin”.

Opiskelijoiden esittämät kommentit ovat oikeutettuja. Pohdintaa aiheuttavat myös kysymykset siitä, mitä tavoitteita tässä saavutetaan. Lisätäänkö näin, esimerkiksi opiskelumotivaatiota? Tähän voi vastata myönteisesti, koska näin voidaan opetusta suunnata alueille, joista opiskelijat haluavat tietoa. Opiskelijoiden koulutustarpeen voidaan todeta tällöin tulleen esille, ja sen tyydyttäminen on oppimisen kannalta tärkeää, mutta kuitenkin siihen ei tulisi kaikissa tilanteissa pelkästään tyytyä. Heterogeenisten ryhmien opettamisessa etukäteismateriaalin lukeminen johtaisi siihen, että kaikilla koulutettavilla olisi jonkin tasoinen yhteinen pohja, jolta lähdetään. Pienryhmätyöskentely tasoittaa myös heterogeenisten ryhmien opettamisen ongelmaa. Ryhmiin jaonhan voi suorittaa aiheesta riippuen joko homogeenisyys — tai hererogeenisyys -periaatteen mukaan. Opiskelijoiden kokemukset tulevat myös tässä työskentelyssä huomioon otetuiksi.

Opetuksen suunnittelussa tulisi kouluttajien ottaa huomioon se, että mikäli opiskelijoiden

odotuksia ja tarpeita kartoitetaan, tulisi ne myös hyödyntää opetuksen toteutuksessa. Mikäli yhteissuunnittelu jää näennäiseksi, koke-

vat opiskelijat sen erittäin turhautavana, mikä puolestaan heijastuu seuraaviin suunnittelutilanteisiin.